

Година 2.

София, Май 1929 г.

Книга 6 (16).

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Илюстрация ИРИНДЕНЬ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинска, 30. — Телефонъ 19-32.

Солунската българска межка гимназия

Едно тържествено чествуване деня на славянските просветители, Светите Равноапостоли Кирил и Методий, въ родния им град Солунъ. Чествуването е станало, при режима на турците, въ помещението на тамошната българска межка гимназия, назована на тъхно име, при участието на цялото духовенство, всички учители и ученици и цялото българско гражданство. Елинският варвари — сегашни владетели на Македония и нейната столица — обърнаха на пепелище тая гимназия, която бъше светинята и свещилника на Македония. Тя бъше такава и за целия български народъ.

Култът на нашата просвѣта

Когато погледнеш на нашия читател падне върху свещената сграда на Солунската гимназия, неминуемо въ неговата душа ще закипят спомени за едно красива минало, изпъстрено съ свѣтили исторически имена и събития.

Цѣла фаланга от именити дейци градиха камъкъ по камъкъ величествената сграда на българската просвѣта въ Македония, култъ на която стана Солунската гимназия.

Оттукъ първите апостоли на Македон-

ската свобода запалиха свещения огнь на борбата, която, по-късно, се превърна въ народна стихия и катурна свирепата власт на турските султани.

Ще дръзне ли нѣкой да ни отнеме правото да мислимъ и да се боримъ за нашия похитен култъ на просвѣтата и за града, който символизира нашата национална култура и гордостъ? Всъки народъ си има свой Иерусалимъ. Нашия Иерусалимъ е Солунъ!

Страница отъ миналото

Спомени изъ Бигла Планина презъ 1905 година

Презъ месецъ септемврий 1905 година пристигна въ с. Велмевци, Битолски Демиръ-Хисаръ, окръжният войвода Георги Сугаревъ съ седемъ четници. Останалите 22 четници бѣ оставилъ на разположението на Велешкиятъ войводи, а той пристигна въ Битолско съ юрисдикцията да пропагадира една обща акция на всички чети отъ Битолско за прогонването на сръбската нелегална сила отъ Порѣчието. Следъ единъ часъ въ селото

време на която Дяконъ Евстатий пѣше като псалть. На другия денъ потера пристигна въ селото и прави обиски, обаче, селската милиция бѣ време преведе четите на билото на „Илинска Църква“. Милязимътъ забелѣзълъ четите и казалъ на селяните: „Всичко видѣхъ, но майсторски се изпълзиха, та и за васъ добре, пѣкъ и за нась по-добре.“

По всичко изглеждаше, че гарнизонътъ въ Крушово и Прибилци бѣха уведомени за премина-

Учителите и учениците отъ Солунската българска мѫжка гимназия презъ учебната 1888-89 година, начело съ директора Начо А. Начовъ (първиятъ въ предния редъ отъ лѣво)

пристигна и Дяконъ Евстатий съ четата си, който, поради настъпилия сепаратизъмъ въ този районъ, бѣ заставенъ да остане въ Демиръ-Хисарско, макаръ че нему бѣше опредѣленъ Ресенския районъ. Срещата между двете чети бѣ покъртителна. Радостъ бликаше по лицата на всички, надпредварвайки се да изкажатъ братските си чувства единъ другому. До късна нощъ се водиха разговори за положението въ Битоля и дейността на членовете отъ окръжния комитетъ въ този градъ. Сугаревъ искаше непремѣнно да устрои среща съ Георги попъ Христовъ и Павелъ Христовъ, членове отъ нелегалното Битолско окръжно тѣло, та едва тогава да влѣзе въ Битоля за разрешаване на редица въпроси отъ актуаленъ характеръ. Той остана изненаданъ и скочи като петле, когато Дяконътъ му съобщи, че тѣ сѫ изпратени отъ Петъръ Лигушевъ за делегати на конгреса, който се състоеше въ Рилския балканъ, съ единствената цель, последниятъ да е съ развързани ръце и необезспокояванъ отъ тѣхъ въ неговите мрачни замисли. При това положение Сугаревъ се отказал да влѣзе въ Битоля.

Преди Кръстовденъ четите денуваха въ с. Голъмо Илино и присъстваха на литургията, презъ

внешното на Сугаревата чета презъ Порѣчието и постоянно потери сновѣха и бѣха изъ селата. Мѣстните организационни деятели, обаче, бѣха на своя постъ, вследствие на което никой не се безспокоеше за ненадено нападение. Голъми и неразривни връзки съществуваха между народа и неговите бойци, връзки, които се чувствуваха, които даваха вѣра, надежда и любовъ къмъ народното дѣло.

Презъ нощта се заврнахме обратно въ с. Горно Илино и заминахме за с. Велмевци, дето бѣ устроена специална беседа, на която присъстваха учителите и селските деятели отъ селата Горно Илино и Велмевци. Въ това време Демиръ-Хисарскиятъ районъ бѣ подѣленъ на два участъка: въ Долни Демиръ-Хисаръ се движеше съ четата си Алексо Стефановъ, а въ Горния Демиръ-Хисаръ — Ташко Арсовъ. Последниятъ бѣ въ близки връзки съ Петъръ Лигушевъ и бѣше въ много обтегнати отношения съ войводата Алексо Стефановъ. Сугаревъ, за да подобри отношенията между двамата районни войводи, предписа и на двамата да дойдатъ съ четите си на среща. Въ очакване на двете чети, заминахме за с. Спространни.

На 13, септемврий денувахме въ с. Спространни.

Поради раздвижване на потеритъ изъ околните села, презъ нощта тръбаше да напуснемъ селото, но, по настояване на селското ржководно тѣло, останахме да нощуваме въ селото съ единствената целъ, Да конътъ да може да вземе участие на Кръстовденъ въ черковното пѣние. Въ това време се получи съобщение отъ с. Смилево, че презъ нощта ще пристигне една група битолчани, подгонени отъ властта.

Разговори се заведоха за сепаратизма въ тоя край. Обаче, бързо въпросътъ се измѣсти и се пренесе за бойните подвизи изъ Бигла-планина презъ

сѫ наклали буенъ огънь и свирятъ на кавали; на друга страна – бейскитъ кули въ Цера; далечъ въ хоризонта се очертаватъ и едва мерджелътъ гигантски балкани. Полека-лека чезнатъ звездитъ изъ надвисналитъ облаци. Полунощ: притъмня, звездата вечъ не блещука, чува се само тихиятъ щепотъ на шумящата млада горица, която, въ нажаленъ припъвъ, възпѣва титанскиятъ подвizi на загиналите борци въ Бигла за свободата на роба. Заруменя ситетъ дъждецъ, въздухътъ се прочисти и залъхъ нѣженъ зефиръ отъ кѣмъ Бигла.

Четата на Прилепския войвода Кръстьо Германовъ, известенъ подъ името Шакиръ

въстанието. Всички се унасятъ къмъ тая свѣтла епопея, която даде ценна поука и на легалните и на нелегалните дейци, какъ да се борятъ съ потисниците.

Охраната зае своите постове край селото, една група до късна доба продължава разговорите, а останалите се унасятъ въ сън... поне на сън да зърнатъ несбъднатите блънове по скълата и свидна свобода.

* * *

Млѣчно-бѣла септемврийска нощъ... Небосводътъ е изпъстренъ съ милиони звезди, които изпушватъ своите галовни лжчи върху майката-земя и я освѣтяватъ. Никакво облаче не се мѣрка. Тя бѣ така мила и чаровна. Засмѣнитъ звездици, като че ли бѣрборѣха: „Приятели много не се разпасвайте; знайте, че ние свѣтимъ и на неприяителя“. Гористите хълмове, пъкъ, внасятъ нѣкаква таинственостъ въ околността. На една страна ясно се вижда билото на „Илинска Църква“, дето безгрожни овчарчета

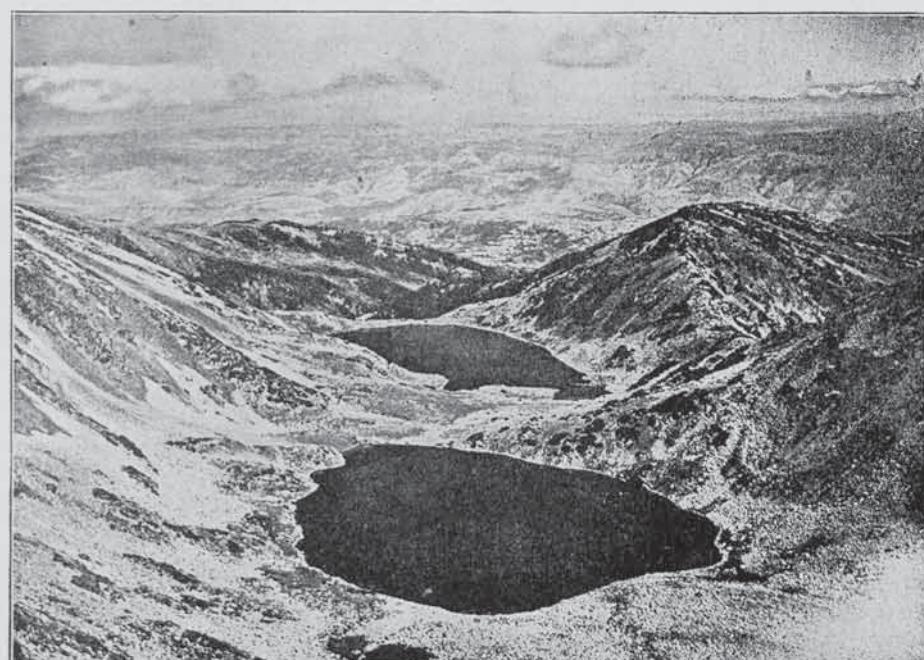
Облегнатъ на карабината си и унесенъ още въ разговорите за миналото, предъ въображението ми въ мигъ изпъкнаха стройните фигури на мастити борци, безименни и именни, създатели на Илинденската Епопея, отъ която бѣха минали едва само две бурни години. Въ душата ми буря забушува. Мислѣхъ, че се намирамъ въ незнайна страна и изгубихъ понятието за действителността. Нѣмахъ сили да изживѣя обхваналото ме душевно вълнение... Но пронизителенъ кучи лай ме стресна, озъртамъ се въ страни и се чудя: буденъ ли съмъ, или спя! Гузно си спомнямъ, че часовиятъ не може да мечтае, а трѣбва да бѣде въренъ стражъ. Следъ малко освежаване, закраихъ тихо по охранителната линия и стигнахъ при другаря си Коста Крачоловъ. Той вторачи погледъ, разгледа ме и смѣешкомъ каза: „Ти пакъ си се разчуствуваъ... нѣма място за сантименталностъ... не скърби за миналото... ще дойде свѣтло бѫдеще. Азъ вѣрвамъ, че народътъ, който знае само юнашки да мре, ще извоюва самъ

свободата си! Така пъе и братовчедътъ Пъйо Яворовъ! Погледни насреща... ей тамъ... въ ония бегови кули... Тамъ въ Цера се самоубиха Узуновъ, Пецо и Ванчо, за да не паднатъ въ вражки ръце... Не скърби за миналото... Ние ще паднемъ въ борбата, луди-млади ще ни замъстяте и борбата ще продължи до свободата на роба... Честитъ се считамъ, че живѣя въ такава бурна епоха..., но не ща повече да говоря...“.

Трогнатъ отъ бодритъ думи на Крачоловъ, отправихъ се за своя постъ, но ушиятъ ми продължаваха да шумятъ и чуватъ: „... Ей тамъ... въ ония бегови кули... тамъ въ Цера...“.

и ми каза: „Ке дойшъ ли со мене и още трима други да фатиме оная чука, да запазимъ тиолътъ отъ кай Брежане, та, ако потерата се опита да сардиса селото, да дадемъ пътъ на нашитъ. Шо ке кажешъ?“. Съобщихъ на войводитъ предложението на Гюрчина и тъ ни дадоха на разположение четниците Коста Крачоловъ, Михаилъ Мукевъ и Петъръ Станевъ. По стъпките на Гюрчина почнахме изкачването по една стръмна чука, навяла глава като нѣкой древенъ гигантъ надъ селото. Съ бързи прибѣжки, безъ всѣкаква почивка, успѣхме да я заемемъ. Тогава Гюрчинъ ни откри играта на войводитъ: за да не изплашатъ населението, тъ си даватъ видъ, че сѫ спокойни, но, следъ дирене пътъ за скъжсане обръча на противника, натоварили Гюрчина съ нѣколцина четници да излѣзе и заеме чуката, а веднага следъ това дветъ чети на две страни да прекосятъ вражитъ вериги.

Току що бѣхме зели чуката и на хоризонта се явиха първите проблѣсъци на зората. Потерата веднага се раздвижи около селото. Единственъ пътъ за отстъплението оставаше само по заетата отъ настъ неприятъжна чука. Ако се почнѣше отстъплението направо по нея, надали живъ човѣкъ щѣше да остане. Схванали нерозовото положение на нашитъ въ селото, развѣрзахме червените пояси, направихме на единъ прътъ импровизирано знаме и Гюрчинъ го поставилъ на върха на едно дърво. Неприятътъ го забеляза и,

Изворитъ на река Мѣста въ рилските планини

Къмъ 2 часа следъ полунощ зачухъ гльчка. Пропълзяхъ и се приближихъ до реката и зачухъ нареддания на турски езикъ, на началника къмъ подчиненитъ му. По инстинктъ, пролазихъ до другаря си и му съобщихъ за чутото. Той знаеше добре турски езикъ. На зададенитъ въпроси, отъ противната страна му се отговори: „Наши сме, оттеглете се и не приближавайте селото, докато не се съмне“. Студени тръпки пролазиха по тѣлото ми. Тихо се изтеглихме и съобщихме за грозящата опасност. Сугаревъ ни изгледа и съ присмѣхъ каза: „Още сте луди-млади... никакви турци... водили сте разговоръ съ чаканитъ отъ настъ битолчани, които, споредъ съобщението на куриера, тая вечеръ трѣба да бѫдатъ при настъ“. — И азъ мисля, че сѫ битолчанитъ, но все пакъ нека провѣримъ, каза Дяконътъ.

— Добре, нека се заврънатъ обратно съ Гюрчинъ и провѣрятъ, каза Сугаревъ.

Заедно съ Гюрчинъ, отъ с. Слатина, Горна Дебърца, Охридско, се повърнахме на постоветъ. Следъ щателна провѣрка се върнахме и донесохме, че въ гората край село има потеръ. Сугаревъ, обаче, все още поддържаше, че сѫ битолчанитъ, но скритомъ погледна въпросително Дякона и каза: „Бѫдете спокойни... нѣма нищо“.

Часътъ е вече 4 следъ полунощ. Четата е на кракъ. Между това Гюрчинъ дойде при мене

мислейки, че четитъ се намиратъ горе, не посмѣ веднага да пристъпи къмъ действие, а се прикриваше изъ гората. Въ тоя промежутъкъ, съ голѣмъ рисъкъ, дяконовата чета използува тоя застой, направи единъ завой около воденицата, отъ която една неприятълска група войници бързо се прикриви, безъ да отваря огньъ. Четникътъ Дуко, въ време на отстъплението, стъпва върху корема на единъ залегналъ турски войникъ, но щомъ усъща, че стъпва на място, изплашва се и вика съ гласъ: „Шо е ова, бре майката“, но щомъ забеляза прибѣгващия турчинъ, бързо се прикрива срѣдъ другарите си. Групата заема отбранително положение край воденицата, очаквайки да бѫде обстреляна отъ неприятеля. Тая маневра, обаче, не се схвана отъ неприятеля, или пъкъ самите войници бѣха изплашени отъ положението си и не съобщиха, че група четници има въ воденицата. По сѫщото време и Сугаревата чета се изтегли по направление къмъ с. Бѣлица, проведена презъ едно дере, безъ да бѫде обстреляна.

Една частъ отъ аскера остана на позиция, а друга частъ влиза въ с. Спространи, завежда разговоръ съ старѣйшините и пита ги, не сѫ ли влизащи комити въ селото. При положението, че аскерътъ видѣ какъ излѣзоха четитъ отъ селото, селянитъ пакъ отказваха и увѣряваха, че не сѫ виждали никакви комити. Юзбашията, следъ кра-

тъкъ разговоръ съ селянитѣ, се обрѣща къмъ чуката и имъ показва развѣтото знаме и ги пита: „А тоя байракъ на кого е? Да не съмъ го азъ поставилъ? Изважда бинокла и разглежда движущитѣ се около знамето хора, обрѣща се къмъ селянитѣ и имъ казва: „На гоненица ке си играемъ, нали? Пазете се да не ми паднете на ржка“.

Доста време потерата наблюдава развѣтото червено знаме, безъ да открие стрелба. Следъ това свири сигналъ за сборъ и потерашитѣ предпазливо, крийки се изъ шубрацитѣ, напуснаха селото, разбира се, пакъ да тръгнатъ по следитѣ ни изъ Бигла планина.

Четата на Дякона се връща обратно въ селото, престоява презъ деня и привечеръ се отправя за с. Бѣлица, намира Сугарева въ мѣстността „Лѣскитѣ“, който, подгоненъ презъ деня отъ аскера, сполучилъ тамъ да се прикрие. Наскоро следъ това пристига и групата на Горчина. Тамъ бѣха изпекли царевица, съ която напълнихме стомаситѣ си и безгрижно поспахме. Привечеръ куриери ни отведоха въ с. Бѣлица, Кичевско, но, поради раздвижване на потеритѣ, отново поехме балкана. Аскерътъ бѣше по следитѣ ни. Щомъ той напуснѣше нѣкое мѣсто, веднага ние го заемахме. Потерашитѣ, следъ като се съвръшено източиха отъ тая гоненица, се изтеглиха и ни оставиха на покой.

— Битолчани, а? Харни битолчани бѣха, само ако ни бѣха пипнали въ клопката — смѣшкомъ разправяше Дяконътъ.

— Майката... пакъ сѫ битолчани... ама феслии — съ ирония отговори Сугаревъ, допивайки ячмиченото кафенце, безъ което не можеше дрѣмка да дрѣмне.

Разположихме се на бивуакъ на върха „Бѣли Стъръ“, между селата Спространа и Брежани, на една полянка, обградена отвредъ съ високи ненагледни буки, скрити отъ човѣшки погледъ, кѫдето, по предварително споразумение, бѣличани донесоха храна. Охраната зае своитѣ мѣста, а останалиятѣ насѣдахме на полянката и почнахме да гризимъ сухия коматъ. Тая горска трапеза, срѣдъ дивната природа, ни се видѣ много пишина и развесели всички. Единъ следъ другъ започнаха да разправятъ за пробива на неприятелските вериги. Дуко, полегналъ край една бука, се приструва, че спи и силно хърка.

— Кой какъ се измѣкна отъ потерашитѣ, не зная, но нашиятъ Дуко Рапавеца ритна единъ турчинъ въ корема, той се изплаши и избѣга, та ни отвори путь да минемъ, иначе бѣше бозукъ работата. Така ли, бѣ Дуко? — говори възторжено Жеко Павловъ.

— Азъ вървѣхъ следъ Дуко, турчинътъ се уплаши, като видѣ, че идемъ и избѣга, ама не отъ Дуко, а отъ рошавата брада на Коста — лукаво и съ подигравателенъ тонъ разправя Алексо.

— А бе то и турчинътъ се уплаши, ама а нашиятъ Дуко зоръ видѣ — каза Димитъръ Вѣрбановъ и прихна да се смѣе.

Всички обрѣщатъ погледъ и търсятъ Дуко, който, потъналь въ потъ, стана и срамежливо най-наивно разправя:

— Шо ме подигравате? Като правѣхме прибѣжки за къмъ воденицата, предъ мене вървѣхъ Трайче, сблѣскахъ се съ него и хопъ... стѫпихъ върху нѣщо меко, поогледахъ се и видѣхъ, че е човѣкъ и щѣхъ да се наведа да го дигна, мислейки, че е нѣкой отъ нашитѣ, но изведенажъ той скочи, изпъшка, фана се за корема и избѣга, като фесьтъ му остана тамъ. Тогава видѣхъ че е турчинъ... задрѣмалъ човѣкътъ... що има смѣшно?

— Ама те фана страхъ и не посмѣя да го убиешъ — подхвѣрля Михаилъ Мукеvъ.

— Не бре, Михаеле, не ме бѣше страхъ, но щомъ турчинътъ ни прави путь да минемъ, защо да го стрелямъ и издамъ четата — каза Дуко и избѣрса течация по лицето си на едри капки потъ.

Петко Келя отъ с. Монастиръ, Гюмюрджинска околия, и Мито Карабелята отъ с. Дервентъ, Деде-Агачка околия. И двамата бѣха четници въ четата на Тано Николовъ. Като такива тѣ оставиха незабравими спомени на голѣми храбреци

Извинението на Дуко бѣше и наивно, и трогателно.

Кръщенъ смѣхъ обхвана дружината, смѣхъ до насита; засмѣни бѣха и букитѣ, и тревитѣ на величествената Бигла, доволни, че пазятъ въ своитѣ китни дипли роднитѣ чада.

На 18. септемврий дветѣ чети се раздѣлиха братски, като Сугаревъ тръгна за Кичевско, а дяконовата чета за с. Смилево.

Сугаревъ очакваше съ нетърпение дветѣ Демиръ-Хисарски районни чети, за да може да притиснѣтъ сепаратистични тенденции. Той искаше да постави за околийски войвода Алексо Стефановъ, родомъ отъ с. Радово, Демиръ-Хисарско, а за неговъ помощникъ да остане Таіко, който да се движи въ Горно Демиръ-Хисарско. Алексо донесе съ куриеръ, че поради силното раздвижване на потеритѣ, е принуденъ временно да се оттегли къмъ Смилево. Таіко, пѣкъ, вследствие внушението на Петъръ Лигушевъ, отбѣгна срещата.

Стеванъ Аврамовъ.

Предъ лика на отрѣзаната глава на Лазаръ попъ Трайковъ

Въ Македония, до появяването на революционната организация, вилнѣше, както се знае, разбойничеството. Разбойниците извираха изъ срѣдитъ на народностите, които я населяватъ. Имаше разбойници турци, арнаути, гърци и власи. Имаше и разбойници българи. Нѣмаше само *мъстни* разбойници сърби, тѣй като, по това време, срѣбска народност въ Македония нѣмаше. Таквъ народност, впрочемъ, и сега нѣма тамъ. Разбойниците сърби, следователно, които самостоятелно или въ съдружие съ други разбойници се подвизаваха тогава въ Македония, идваха отвѣнъ; тѣхниятъ изворъ бѣше тѣхното кралство. Тѣ бѣха разбойници-пришълци.

Своите жертви разбойниците избраха измежду имотнитѣ и заможни жители, безъ разлика на вѣра и народност. Тѣ тѣхъ обираха, а мнозина отъ тѣхъ и убиваха. Жертви тѣхни бѣха и гурбетчиитѣ, които, връщайки се по домовете си следъ нѣколко годишенъ гурбетникъ, биваха посрѣщани отъ разбойниците по кърищата и друмищата и биваха обирани. И отъ тѣхъ мнозина биваха убивани.

Разбойниците имаха укриватели и помагачи всрѣдъ населението. Главни и надеждни укриватели и помагачи, обаче, имъ бѣха органитѣ на турската власт. Защото плячката, която разбойниците събираха, я дѣлѣха съ тѣхъ. Това бѣше правилото; изключението бѣха рѣдки. Македония по тия отдалечени и страховити години бѣше заприличала на разбойническа царщина. Всѣки напускаше жилището си съ мисълта, че ще бѫде обранъ и убитъ; всѣки, който се прибираше въ кѫщата си, лѣгаше съ мисълта, че ще бѫде нападнатъ, плячкосанъ и убитъ.

* * *

Когато презъ 1893 година се появи революционната организация и съ своята мрежа обхвана цѣла Македония, първата ѝ задача бѣше да се спреши съ разбойниците. На тѣхъ тя обяви борба безогледна, безмилостна и безпощадна. При развой на тая борба, много разбойници бидоха унищожени, а останалитѣ бидоха обезвредени. Подъ ударитѣ на тая борба попаднаха, разбира се, и разбойниците българи. И отъ тѣхъ мнозина бидоха унищожени, а на мнозина вратоветѣ бидоха превити, а самитѣ тѣ бидоха впрегнати на дейна работа въ

организационнитѣ кадри. По-късно, при развой на революционното дѣло, нѣкои отъ тѣхъ станаха отлични организационни работници, било като войводи, било като бойци и съ това изкупиха старитѣ прегрѣшения. И загинаха като народни герои.

Не таквъ край, обаче, има и приютениятъ къмъ организацията костурски разбойникъ Коте, родомъ отъ костурското село Руля. Той бѣше разбойникъ не само по занаятъ, а и по призвание.

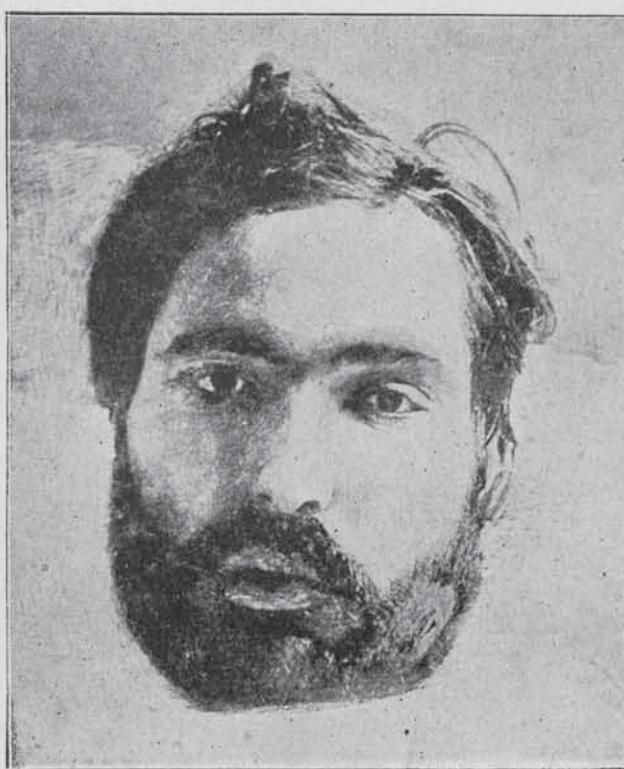
Разбойническитѣ инстинкти въ него бѣха вродени; тѣ му бѣха дароветѣ, съ които Богъ бѣше го дарилъ.

Бидейки добъръ гъркоманинъ, гъркоманството бѣше разработило въ него тия разбойнически инстинкти и бѣше ги вкиснило въ хитрина, лукавството, подлостта, измѣната и изнавѣрата, които сѫ присъщи на гръцката душа. Ето защо, когато Коте, пощаденъ отъ организацията, бѣше впримченъ въ организационната мрежа, той не изгори разбойническия си байракъ, а го сдипли и отъ него си уши новото си походно „турче“; той не се прости съ разбойническитѣ инстинкти, а ги спотай въ душата си. Постави ги, сиречь, подъ спуза, за да не изгаснатъ, а да тлѣятъ

и да чакатъ дена, когато отново да пламнатъ.

По това време начало на революционното дѣло въ костурския край стояха голѣми хора, надарени съ всички революционни качества и добродетели. Голѣми тѣ, голѣми бѣха и тѣхните подчинени — строевацитѣ на костурската революционна организация. Еднитѣ и другитѣ заедно сътвориха известната безсмѣртна Илинденска епopeя въ костурския край. Изчадието на тая епopeя бѣше Коте. Неговата роля въ нея бѣше ролята на хиена, която тѣрѣше и дебнѣше избрана жертва, за да ѝ изложи кръвъта. Такава жертва му попадна. Тая негова жертва бѣше Лазаръ попъ Трайковъ.

Името и славата на тоя приказенъ революционенъ водачъ отдавна бѣха прехвърлили предѣлитѣ на костурския революционенъ районъ и се носѣха надлъжъ и наширъ низъ борческа Македония. Той бѣше ученъ, уменъ, честенъ, мораленъ, храбъръ, смѣлъ, благороденъ, но бѣше и прѣкомѣрно любвеобиленъ. Тая негова любвеобилност го правѣше довѣрчивъ, даже и наивенъ; той бѣше поетъ. Бидейки самъ чистъ, той неможеше да види нечистотите въ людските души. Най-малко той можа да види

смрадъта въ душата на Коте. Защото, ако бъше я видѣлъ, той нѣмаше да действува и да съдействува, повече отъ всички, за приютяването на Коте къмъ кадриръ на организацията. Коте, безъ него-вото застжничество, би ималъ участъта на нѣко-гашнитъ свои аркадаши. Това Коте знаеше. А Лазаръ попъ Трайковъ не само незнаеше, но и не по-дозираше, че приютива въ пазитъ на организацията и въ свойтъ собствени пазви змия осойница, змия кукулята. Тая змия бѣше Коте.

Коте го прие „радушно“, но, вмѣсто да му даде билка за ранената му глава, той съ своята разбойническа пала му отрѣза цѣлата глава. И следъ като я отрѣза, изпрати я даръ на костурския гръцки владика Германосъ Каравангелисъ.

Това стана въ първите дни на м. февруари 1904 година.

Костурските гърци и турци, следъ като се нагавриха надъ тая до преди нѣколко дни жива, непокорна, упорита, непреклонна и бунтарска глава,

Пионерното отдѣление отъ четата на Никола Дечевъ.

* * *

Едхемъ паша съ своята петдесетъ хилядна войска и костурскиятъ гръцки владика Германосъ Каравангелисъ съ свойтъ разузнавачи и гръцки андартски чети успѣха, при задружни действия, да потушатъ Илинденското въстание въ костурския край. Организационнитъ отряди бидоха разбити, а селищата бидоха опожарени. Костурскиятъ край биде обѣрнатъ на пепелище. Тъкмо това Коте чакаше. Той пръвъ се отложи отъ организационния строй и се скри въ непристижнитъ планини около родното си село. Лазаръ попъ Трайковъ по това време напусна полесражението раненъ: въ боя при Мориховското село Чаница вражески куршуми бѣха му разбили челюститъ и езика; той почти бѣше онѣмѣлъ. Въ това положение Лазаръ попъ Трайковъ се отправи къмъ скривницата на Коте, за да иска подслонъ и билка за раната си.

фотографираха я и я предадоха на община на въ село Апоскетъ да я погребе.

Така, по такъвъ трагиченъ начинъ, биде погубенъ голъмиятъ синъ на борческия костурски край

* * *

Коте съ своята разбойническа пала отрѣза не само главата на Лазаръ попъ Трайковъ; той отрѣза, сѫщевременно, и връзкитъ си съ революционната организация. Почувствуvalъ се вече свободенъ, той отново отдипли сдипления си до тогава разбойнически байракъ; отново даде ширъ на затаенитъ си до тогава разбойнически инстинкти и забегна въ лагера на андартитъ. Отиде, сиречъ, при свойтъ; намѣри си, сиречъ, призваното място.

Коте стана андартски главатарь.

Като такъвъ, той неможа да просъществува дълго време, защото отъ неговитъ нови злодения

бъха се отвратили даже неговите нови аркадаши, макаръ тѣ да бѣха лики-прилики съ него. При една случайна схватка съ една турска потера, той биде плененъ и закаранъ въ Битоля, гдето съ своята нечиста и нечестива кръвь омърси бесилото въ тоя градъ.

Така той загина. Не загина, обаче, демони-

ческото дѣло, което той извѣрши. То е незабравимо и незаличимо. Споменътъ за него вѣчно ще буди въ душите на костурчанинъ чувства на погнуса и отвращение, както вѣчно ще възкръсва въ костурскитѣ души великаната фигура на Лазаръ попъ Трайковъ съ неговата лжезарна отрѣзана глава.

Лазаръ попъ Трайковъ.

„Локвата“ и „Виняри“ *)

(31 май 1903 година)

Пакъ при васъ ида върхове стрѣмни,
върхове на планини безводни,
да видя вашиятъ камъни кръвни,
багрени съ кръвта на момци народни.

Нека останатъ спомени тежки,
дето загина храбриятъ войвода,
де цѣла чета крепѣше межки
боя ужасенъ зарадъ свобода.

Блазе на васъ присои прохладни,
че следъ години петь стотинъ страдни
чухте гласа на пушки гръмовни,
вика юнашки, пѣсни бунтовни.

Вие сте честити, че васъ пробуди
на щиковетѣ дрънкане остро
и гръмко ура, а турчинъ зачуди
на младъ войвода команда приста.

Тукъ не отдавна турска потера
чакахме съ радость да я пребиемъ,
че можемъ, кога щемъ, да я издебнемъ,
и не да се криемъ, а да се биемъ.

Не бѣше още отъ сънъ станала
младата чета, низъ долинитѣ
не бѣше още слънце пекнало,
залпове стрѣскаль височинитѣ.

Нашитѣ предни стражи гръмнаха,
купове турци предъ тѣхъ паднаха;
залъп и ура на чета весела
пушна въ уплаха ордата цѣла.

Скоро се огънъ силенъ отвори
между комити, чада достойни,
ши ги животътъ безстрашни стори,
и между проклети турци безбройни.

„Удряйте право, храбри момчета,
кеяви турци и арнаути!“ —
викаше вкупомъ цѣлата чета,
отъ тежка сила безъ да се смути.

Жадна за мъстъ четата сгъстена,
хвърля куршуми и думи злокобни:
„долу тиранство! живѣй свободна,
Македонио мила, земя свещена!“ . . .

Четири часа лѣтни горещи,
ревѣтъ планински, тржбѣтъ бойни,
залпове грозни, силни и чести,
слѣха се въ едно съ ека устойни.

Въ турско мнозинство не се бележи
падане често на мъртви аскери.
Тѣлпи нападатъ на тѣхъ младежи,
що се отидатъ безъ време жертви.

Явна угроза виждатъ наблизко,
че турски сили тѣхъ ги заврѣтвятъ,
но горди момци не падатъ низко
и крачка назадъ не се помрѣдватъ.

Ей кръвъ юнашка, луда, червена,
ти не се ли жаляшъ, като се сипешъ
низъ тази росна трева зелена?
Що те накарва силно да кипешъ?

Отъ единъ само куршумъ бездушенъ,
който смъртъ носи въ пътя бездушенъ,
кръвъ буйна, ти, що въ жили клокотишъ,
въ мразна пихтия ти ще се сплотишъ.

И колко надежди, блѣнове сладки,
колко мечтанія, чувства благатки
въ тази пихтия ще да се вковатъ
и нѣма нивга да се подновятъ! . . .

Ето единъ следъ други пронизани
падатъ катъ круши тѣла младежки.
Дивно! Безъ трепетъ, безъ отчаяние
зиматъ юнашки пози мъртвешки.

Всрѣдъ тѣхъ гърмежи страшни, нечетни,
гласна команда смисълъ си нѣма:
„стига момчета, вий отстѫпете
предъ несравнено сила голѣма“.

Гинатъ юнаци тамъ по мѣстата —
по дѣлгъ другари, сѫдба играва;
мрать съ усмивки сладки въ устата,
на пукъ на врага, що ги пребива.

Паднаха съ доблестъ всички четници
на храбрия Дично въ своите позиции;
мъртвятъ и раненитъ люто
тѣрпятъ мъжчина турско нечуто.

А пакъ мнозина леко ранени,
жадни за вода, въ потъ изпотени,
съ пѣсни и пусвни скоро отстѫпватъ,
„Виняри“ хващатъ да се закрепватъ.

Раненъ единъ въ ржка треперяща,
самъ се отъ боя бавно заврѣща.
Градъ отъ куршуми, люти, играви,
не му смушаватъ ходъ горделиви.

*) Недалечъ отъ Костурското село Дѣмбени, което е родно село на Лазаръ попъ Трайковъ, се издига планина, известна подъ името Дѣмбенска планина. „Локвата“ и „Виняри“ сѫ имената на два върха отъ тая планина. Въ тая именно планина и около тия два върха стана на 31 май 1903 год. сражението, което е възпроизвѣдено отъ Лазаръ попъ Трайковъ. Самъ той е участвувалъ въ това сражение. А ето какъ стало сражението: единъ турски табуръ, броящъ 1.000 души войници, получилъ заповѣдъ да обсади селото Дѣмбени и да го обезоржжи, знайки, че то е въоружено. Единъ добъръ турчинъ отъ съседното турско село Сливени, който е видѣлъ много добрии отъ много дѣмбенци, като подушилъ тая заповѣдъ и ужасенъ отъ изтѣплението, които табурътъ щѣше да изврши на дълъ селянинъ при обезоржването, казалъ на приятеля си дѣмбенецъ Кръстьо Прешленковъ да предупреди съселянинъ си за готовящата се напастъ. Дѣмбени повѣрвали на предупреждението на сливенския турчинъ и разпоредили за скриването на оръжието, а селската чета, въоръжена и екипирована, излѣзла въ планината, заела върха й „Виняри“ и чакала пристигането на табура. Табурътъ дошелъ и сражението почнало. По това време центровиятъ войвода Дично Антоновъ се е нахождалъ съ четата си въ съседното село Косинецъ. Като чули гърмежитѣ, Дично Антоновъ и четата му потеглили за полесражението. Тѣ пристигнали навреме, залеи върха „Локвата“ и ударили въ търъ сражаващите се турци и съ това облекчили положението на обсаденитѣ дѣмбенци. По това време, обаче, частъ отъ табура обсажда и четата на Дично Антоновъ и се започва лютото сражение между двѣти чети и турската войска, което продължило около 10 часа. Подробноститѣ на сражението сѫ описаны въ стихотворението на Лазаръ попъ Трайковъ. Сражението било почти свършено, когато пристигнали въ помощъ съединенитѣ чети на Василъ Чекаларовъ, Пандо Кляшевъ и Митре Влаха. Пристигнали късно, защото идвали много отдалечъ. И затова не сѫ могли да помогнатъ на сражаващите се и загинващи тѣхни другари.

Кой е тозът весел юнакъ, шо става
и предъ смъртъта си толкозъ забравенъ?
Защо не тича да се спасява,
като бъглеца въ потъ задавенъ?

Лаки Поповски съ маузерь въ дъбница
стъпва той гордо — сжът яребица,
за да покаже, че той не бъга,
отъ турски аскеръ той се не стяга.

Още не бърза, за да не речатъ:
бъгаше бомбаджиата страшенъ.
Младостъ, надежди нему не пръчать
мъртавъ да падне гордъ, неуплашенъ.

Но . . . и той легна въ тази падина,
отъ три куршуми смъртно пронизанъ.
Падна, уви! тозъ майсторъ, загина,
съ бомби що смаза врага залисанъ.

Пукатъ гърмежи, тътнатъ усон,
кръвът ройна тече въ пуститъ доли,
пладнешко слънце вковано стои
надъ гологлави момци соколи.

Здраво се крепи четата млада,
въ кръвъ тя намира своя услада.
Пъсни бунтовни всички запъватъ,
будятъ народа, вразитъ гнѣватъ.

Тъ не дочуватъ гласа, що иде:
„Момци Дъмбенци! дръжте се здраво,
деньти провала, а турчинъ видѣ,
че нашитъ пушки биятъ по-здраво“.

Клети, ранени, четници страдни
охкатъ, се мъжчатъ гладни и жедни.
Влечатъ се тайно между скалите,
плъзгатъ се мазно низъ долините.

* * *

Колко нещастни сме ние, македонци,
въ тази борба съ душманинъ народенъ!
Но и какви герои, о! момци,
 стоимъ предъ свѣта каленъ, изроденъ!

Заради нази „кръстътъ-чревени“
не ще положи грижа свещена.
Лъкари млади, връзки ленени
нѣма за нашата снага ранена.

И милосердна сестра засмѣна
раната съ билки не ще попръска.
Съ милия погледъ, съ уста румена
не ще поднесе и намъ превръзка.

Въ болници модни, въ кревати меки
не ще отдъхнатъ болни юнаци.
Както въ войните, що води всѣки,
при насъ ще нѣма бѣли байраки.

Тежко и горко на тозъ, който падне
раненъ дълбоко въ тѣзъ сражения!
Вмѣсто човѣшка милостъ да найде,
ще го последватъ звѣрски мѫчения.

Ето защо и бунтовникътъ пада
отъ свой куршумъ безъ ни да тръпне,
вмѣсто да моли той за пощада,
вмѣсто свещена клетва да стѫпне.

* * *

Вѣренъ на своята честь, задължение,
младиятъ Дично ощ' несъкрушенъ,
само направи едно движение
и той отъ свой куршумъ падна бездушенъ.

* * *

Сестри сплашени, майкитъ клети,
турско насилие да н'ги сполети,
криятъ се тайно отъ нази всички
въ ями задушни, въ тъмни горички.

И като чуята ека куршуменъ
отъ планината, стрѣскатъ се много.
Съ плачъ и въздишки и съ гласъ шуменъ
кълнятъ времето, молятъ се Богу:

„Боже, изкриви ржце тирански —
по тѣхните глави пушки да хванатъ;
Боже, ослѣпи очи душмански —
та нашитъ момци здрави останатъ.“

Често въ скръбъта си кълнятъ войвода —
и него, що дѣло свещено води.
Кълнятъ, че майка безъ синъ остава,
и съ невѣста момиче прощаща.

Тжень е, братя, животътъ планински,
мѫчино борбата водимъ съ тирана.
Блазе, кой четникъ бодъръ истински
въ редоветъ до край остана.

Но, дръжъ се, крепи, напрѣгай жили,
о! ти народна чета отбрана.
Кръвъта отровна, що въ тебъ остана,
за свободата днесъ я отмили.

Въ живота робски, пъкъла страшенъ
нѣма да склонимъ да се възвѣнемъ;
въ работа частна, въ мира домашенъ
имена славни не ще почернимъ.

При всички мѫки, хули безбожни
и при комитски животъ тревожни,
до край съ оржакие ний ще се боримъ,
доръ Македония свободна сторимъ.

Нека се пълнятъ затвори мрачни,
нека загинватъ другари горски,
нека надъ нашитъ битки юначни
жълчно се смѣятъ владици-гърци.

Нека да тичатъ по нась потери,
нека врагътъ предъ нась да трепери;
само да грѣй надежда въ сърдцето
и да свѣтлътъ като слънцето.

Гърция нека затваря бѣсно,
граби, катъ турчинъ, псува и гони
нашиятъ хора въ Кралството тѣсно,
крепено отъ бѣгачи евзони.

Нека! Ще паднатъ тежки окови
и ще огрѣе слънце засмѣно;
надъ пепелище селско ругано
сладка свобода ще се поднови.

* * *

Спете спокойно тринайсетъ мина,
скажи на черна клета родина,
подъ тази трева гъста зелена,
подъ черна земя тежка, студена.

Вие станахте жертва за роба,
жертва на твърдостъ, на глави бурни,
но никой сега нѣма да турне
паметникъ, вѣнци надъ вашите гроба.

А горски цвѣти, здравецъ зелени,
ноще и дене що миришехте,
пушки и шапки гордо кичехте,
ще ви послужатъ вѣнци нетлѣнни.

Паднахте млади, о! вий юнаци,
честно и мѫжки съ пушки въ ржката.
При неразвѣни още байраки,
трепетъ внушихте силенъ въ агата.

При много жертвии, робътъ, що дава,
вашто достойниство не отличава.
Той ще забрави свещени кости,
катъ много прежни гробове прости.

Доръ надъ въсъ гази кракътъ нечестенъ,
робътъ, въ скръбъта си и въ мѫжки унесенъ,
ще да забрави имена свети,
макаръ за него вие да мрѣхте

Но пакъ отъ вашия подвигъ достоенъ,
отъ кръвъта буйна за него лѣта,
сила ще черпи въ пътя си боенъ,
доръ той свободенъ да стане въ свѣта.

„Локвата“ днесъ съ вълни непокорни,
що завладѣхте съ яки си гърди,
отгде неможе никой да скорни,
споменъ за вази скжъпъ нека бдѣ.

Въ бѫдеще свѣтло, въ бѫдеще ново
за нашата мила, клета Родина,
кога зазвучи тукъ сладко слово,
рози ще цвѣтятъ катъ въ градина.

Въ тѣзи падинки, росни, зелени,
съ кърви червени ще се поливатъ,
пѣсни за храбростъ ще се възвиватъ
и ще се друсятъ хора смѣсени

А бѣлолики селски девици
въ пролѣтъ ще тичатъ катъ яребици,
зеле, киселецъ тукъ да събиратъ
и годеникъ свой тукъ да избиратъ.

Тѣ ще събуждатъ отъ сънъ мъртвешки
васъ, о! юнаци, съ пѣсни и смѣшки.
Съ крехкъ гороцвѣтъ, съ жълто кокиче
вашата гробина ще да се киче.

Вие легнахте въ кѫща избрана
на тозъ върхъ зеленъ, хладенъ, чудесенъ.
Тамъ атмосфера чиста, умайна
приспива всѣки въ мечти унесенъ.

Оттука се виждатъ езера гладки,
вѣтърътъ носи миризми сладки.
Заради това драго му бива
на всѣки вѣчно тукъ да почива.

Берикъ, 21 юни 1903 година.

Войводата капитанъ Христо Саракиновъ съ четата си

Когато презъ 1899 г. се постигна пълно споразумение между В. М. Р. О. и Върховния Македоно-Одрински-Комитетъ, Христо Саракиновъ, подпоручикъ тогава, виденъ македонски деецъ и другаръ отъ военното училище на Гоце Дѣлчевъ, бѣ избранъ за членъ на В. М. О. К. ведно съ Борисъ Сарафовъ, Славчо Ковачевъ, Тома Давидовъ, Георги Минковъ и Георги Петровъ. Пламененъ родолюбецъ, честенъ и трудолюбивъ, съ своите качества като човѣкъ и боецъ, Христо Саракиновъ бѣ високо цененъ отъ своите другари въ Комитета и вънъ отъ него. Христо Саракиновъ ведно съ Гоце Дѣлчевъ съставиха катехизиса за македонския четникъ — революционеръ. Той, като пионеръ-офицеръ отъ запаса на българ-

ската армия, бѣ за македонските революционери вешия и ревностенъ учитель по изкуството — да се приготвяватъ бомби и взривни вещества, както и най-умѣло да се манипулира съ тѣхъ срещу неприятеля. Когато нѣкѫде трѣбваше да се извѣрши съ тѣхъ подвигъ, да се респектира и дисциплинира македонската емиграция, Върховниятъ Комитетъ делегираше на мястото Христо Саракинова. Той бѣ твърдъ като скала, неумолимъ, строгъ, но справедливъ. Малко приказваше, но това, което кажеше, бѣше смислено, умно и на място казано.

По-късно, презъ 1901 година, когато се породиха несъгласия, вражди и ежби между македонските дейци, Христо Саракиновъ се присъедини къмъ групата на запасния генералъ Иванъ Цон-

чевъ и то като редникъ и съратникъ на членовете на новия Върховенъ Македоно-Одрински Комитетъ Михайловски—Цончевъ. Ценейки високите качества на Христо Саракинова, новият Комитетъ често му възлагаше важни мисии, които той изпълняваше съ умение и такътъ. Михайловски го сравняваше съ най-видните италиански революционери — Карбонари.

Христо Саракиновъ, като войвода, нѣколко пъти влизаш въ Македония съ свои чети; съ свои чети той взе активно участие и въ Джумайското и Илинденското македонски въстания през 1902 и 1903 години въ редица сражения съ турските пълчища. Той бѣше родомъ отъ Воденското село Саракиново.

Страници отъ миналото

(Извлечение отъ дневника на Коста Кондовъ. — Продължение отъ книга 4 (14)).

Отиването ми въ Русия заедно съ Борисъ Сарафовъ. Постъпване въ университета. Вестяване на Гоце Дѣлчевъ въ Одеса и заминаването ни за Света Гора.

По силното настояване на родителите ми решихъ да замина за Русия и да продължа образоването си. Съгласихме се съ Бориса Сарафовъ

лично достояние. Фонъ Махъ, като всѣки германецъ, бѣ голѣмъ туркофилъ и не особено симпатизираше на настъ македонците. Частно къмъ Бъл-

Рѣката Срума

да пѫтуваме заедно. Той отиваше при по-голѣмия братъ Петко, който тогава се учеше въ Петроградъ за инженеръ. Къмъ края на септемврий 1895 година напуснахме София и презъ Бѣлградъ и Виена взехме пътя за Петроградъ.

Съ настъ въ купето пѫтуваше и кореспондентъ на вестникъ „Къолнице Цайтунгъ“ Фонъ Махъ, бившъ български офицеръ. Той познаваше добре балканските работи, а особено българските и македонския въпросъ. На нѣколко пъти той майсторски ни подпитва, дано изчопли нѣщо отъ настъ, но и двамата ние съ Бориса бѣхме въздържани и казахме това, що можеше да стане пуб-

гария той питаеше незлобливи чувства. Може би, отъ една страна, край князъ Фердинандъ и, отъ друга, защото дълги години бѣ яль български хлѣбъ.

Отъ Нишъ въ нашето купе се качи единъ словоохотливъ срѣбъски майоръ отъ генералния щабъ, който безъ много-много церемонии се запозна и стъпил въ разговоръ съ настъ. Като сѫщъ следователъ той започна да ни разпитва: отъ кѫде сме, какви сме, какъ се именуваме, за кѫде отиваме и пр. въпроси. Само сърбинъ може да бѫде толкова дотегливъ и безочливъ съ своето любопитство!

Въ бѫдеще свѣтло, въ бѫдеще ново
за нашата мила, клета Родина,
кога зазвучи тукъ сладко слово,
рози ще цвѣтятъ катъ въ градина.

Въ тѣзи падинки, росни, зелени,
съ кърви червени ще се поливатъ,
пѣсни за храбростъ ще се възвиватъ
и ще се друсятъ хора смѣсени

А бѣлолики селски девици
въ пролѣтъ ще тичатъ яребици,
зеле, киселецъ тукъ да събиратъ
и годеникъ свой тукъ да избираятъ.

Тѣ ще събуждатъ отъ сънъ мъртвешки
васъ, о! юнаци, съ пѣсни и смѣшки.
Съ крехкъ гороцвѣтъ, съ жълто кокиче
вашата гробина ще да се киче.

Вие легнахте въ кѫща избрана
на тозъ върхъ зеленъ, хладенъ, чудесенъ.
Тамъ атмосфера чиста, умайна
приспива всѣки въ мечти унесенъ.

Оттука се виждатъ езера гладки,
вѣтърътъ носи миризми сладки.
Заради това драго му бива
на всѣки вѣчно тукъ да почива.

Берикъ, 21 юни 1903 година.

Войводата капитанъ Христо Саракиновъ съ четата си

Когато презъ 1899 г. се постигна пълно споразумение между В. М. Р. О. и Върховния Македоно-Одрински-Комитетъ, Христо Саракиновъ, подпоручикъ тогава, виденъ македонски деецъ и другаръ отъ военното училище на Гоце Дѣлчевъ, бѣ избранъ за членъ на В. М. О. К. ведно съ Борисъ Сарафовъ, Славчо Ковачевъ, Тома Давидовъ, Георги Минковъ и Георги Петровъ. Пламененъ родолюбецъ, честенъ и трудолюбивъ, съ своите качества като човѣкъ и боецъ, Христо Саракиновъ бѣ високо цененъ отъ своите другари въ Комитета и вънъ отъ него. Христо Саракиновъ ведно съ Гоце Дѣлчевъ съставиха катехизиса за македонския четникъ — революционеръ. Той, като пионеръ-офицеръ отъ запаса на българ-

ската армия, бѣ за македонските революционери вешия и ревностенъ учитель по изкуството — да се приготвяватъ бомби и взривни вещества, както и най-умѣло да се манипулира съ тѣхъ срещу неприятеля. Когато нѣкѫде трѣбваше да се извѣрши съ тѣхъ подвигъ, да се респектира и дисциплинира македонската емиграция, Върховниятъ Комитетъ делегираше на мястото Христо Саракинова. Той бѣ твърдъ като скала, неумолимъ, строгъ, но справедливъ. Малко приказваше, но това, което кажеше, бѣше смислено, умно и на място казано.

По-късно, презъ 1901 година, когато се породиха несъгласия, вражди и ежби между македонските дейци, Христо Саракиновъ се присъедини къмъ групата на запасния генералъ Иванъ Цон-

чевъ и то като редникъ и съратникъ на членовете на новия Върховенъ Македоно-Одрински Комитетъ Михайловски—Цончевъ. Ценейки високите качества на Христо Саракинова, новият Комитетъ често му възлагаше важни мисии, които той изпълняваше съ умение и такътъ. Михайловски го сравняваше съ най-видните италиански революционери — Карбонари.

Христо Саракиновъ, като войвода, нѣколко пъти влизаш въ Македония съ свои чети; съ свои чети той взе активно участие и въ Джумайското и Илинденското македонски въстания презъ 1902 и 1903 години въ редица сражения съ турските пълчища. Той бѣше родомъ отъ Воденското село Саракиново.

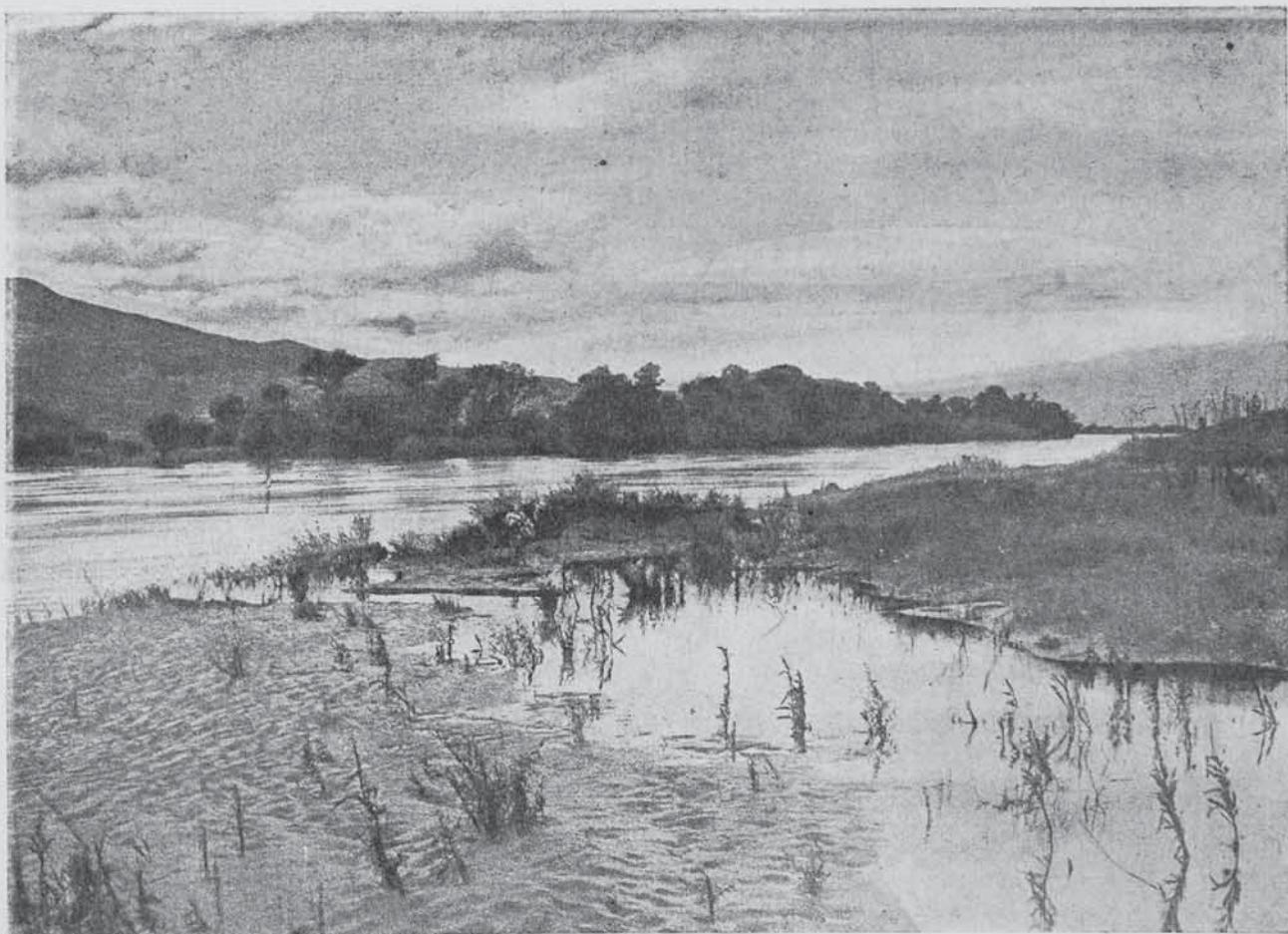
Страници отъ миналото

(Извлечение отъ дневника на Коста Кондовъ. — Продължение отъ книга 4 (14)).

Отиването ми въ Русия заедно съ Борисъ Сарафовъ. Постъпване въ университета. Вестяване на Гоце Дѣлчевъ въ Одеса и заминаването ни за Света Гора.

По силното настояване на родителите ми решихъ да замина за Русия и да продължа образоването си. Съгласихме се съ Бориса Сарафовъ

лично достояние. Фонъ Махъ, като всѣки германецъ, бѣ голѣмъ туркофилъ и не особено симпатизираше на настъ македонците. Частно къмъ Бъл-

Рѣката Срума

да пѫтуваме заедно. Той отиваше при по-голѣмия братъ Петко, който тогава се учаше въ Петроградъ за инженеръ. Къмъ края на септемврий 1895 година напуснахме София и презъ Бѣлградъ и Виена взехме пътя за Петроградъ.

Съ насъ въ купето пѫтуваше и кореспондентъ на вестникъ „Къолнице Цайтунгъ“ Фонъ Махъ, бившъ български офицеръ. Той познаваше добре балканските работи, а особено българските и македонския въпросъ. На нѣколко пъти той майсторски ни подпитва, дано изчопли нѣщо отъ насъ, но и двамата ние съ Бориса бѣхме въздържани и казахме това, що можеше да стане пуб-

гария той питаеше незлобливи чувства. Може би, отъ една страна, край князъ Фердинандъ и, отъ друга, защото дѣлги години бѣ яль български хълбъ.

Отъ Нишъ въ нашето купе се качи единъ словоохотливъ срѣбъски майоръ отъ генералния щабъ, който безъ много-много церемонии се запозна и стъпи въ разговоръ съ насъ. Като сѫщъ следователъ той започна да ни разпитва: отъ кѫде сме, какви сме, какъ се именуваме, за кѫде отиваме и пр. въпроси. Само сърбинъ може да бѫде толкова дотегливъ и безочливъ съ своето любопитство!

Не скрихме, че сме македонци и по народност чисти българи. На сръбския майоръ не се понрави нашият отговоръ и като че ли не го очакваше. Същият започна да ни увъроява и доказва, че бившият Крал Миланъ билъ великически човекъ и че Сърбия била малка за неговия политически и военен гений (забравяше Сливница!). Безъ стеснение той разказваше, че австрийският Императоръ Францъ Иосифъ много често по телефона викалъ въ Виена (Бечъ) Крал Миланъ, за да се консултира съ него по важни политически въпроси, които нито Бисмаркъ, нито Калноки, нито Андраши не могли да разрешатъ. Той не забрави да ни представи своя обожаванъ Крал Миланъ и

желание ужъ да ни усъди, съобщи ни, че въ Русия било забранено внасянето на чужди монети и ако имаме такива, то дължни сме били да ги разменимъ съ руски рубли. Безъ да щемъ, хванахме се на тая поставена въдлица и разменихме всичките си златни наполеони съ книжни руски рубли. По тоя начинъ услужливиятъ господинъ бѣ ни ограбилъ съ по една рубла на всички наполеони извънъ комисионата, която си прибра като сарафинъ.

Когато стъпихме на руска територия, ние се оплакахме на жандармерийския офицеръ, който намъри измамника и го заставилъ да ни повърне ограбените пари. Указа се, че „православниятъ“ и чистъ „русинъ“ билъ рафинирани евреинъ, по професия пътуващъ сарафинъ, каквито по тия краища се срещатъ съ стотици и безмилостно ограбватъ наивните пътници.

Въ Петроградъ ние се раздълхахме съ Борисъ Сарафовъ. Той отиде да живее при брата си, а азъ се настанихъ у единъ ръдъкъ по душа и сърдце българинъ, Владимиръ Кръстевъ, отъ гр. Разградъ, студентъ въ технологическия институтъ. До момента азъ носехъ нѣколко препоръчителни писма. Благодарение на препоръките отъ Търновския митрополитъ Климентъ, азъ въ скоро време получихъ стипендия отъ Славянското Благотворително Общество, въ размѣръ 25 рубли месечно, и заминахъ за Одеса, кѫдето постигахъ въ университета, въ юридическия факултетъ.

А Борисъ Сарафовъ, чрезъ застъпничеството на българина майоръ Груевъ, бѣ приетъ за слушателъ въ академията на генералния щабъ. Не следъ дълго време, по неизвестни на мене причини, той напусна академията и замина за България.

Преди Великденъ 1896 година, идящъ отъ Цариградъ и презъ Одеса, замина за Петроградъ нашият Князъ Фердинандъ, който отиваше на гости на руския Императоръ. Рускиятъ военни и граждански власти отдаха царски почести на нашия Князъ. Посрещнато бѣ повече отъ сърдечно. Всички българи бѣхме излѣзли на пристанището да посрещнемъ владѣтеля на нашата родина. Князъ Фердинандъ умѣеше да се държи на високо. Изведенъ той спечели симпатии на руското общество, което започна да го хвали и превъзнеса.

Добрите и чистосърдечни руси вѣрваха, че Князъ Фердинандъ безвъзвратно е спечеленъ за славянството и за Русия. Наивници!

Същата година, денътъ на Солунските братя Св. Св. Кирилъ и Методий бѣ тържествено отпразднуванъ отъ Одеското Славянско Благотворително Общество. На тоя денъ ежегодно се уреждаше въ грамадния и величественъ градски театъ тържествено събрание, на което присъстваха архиепископътъ, генералъ-губернаторътъ, градоначалникътъ, професори, офицери, учители, студенти,

Градъ Мехомия, покръстенъ сега на градъ Разлогъ

като всепобеждающъ Адонисъ, предъ чиято мѫжка сила и красота се прекланяли всички европейски царици и княгини, търсейки неговите мощни прегрѣдки и неговата страстна любовъ!!

Когато навлѣзохме въ Австро-Унгария, единъ отъ кондукторите въ влака поиска да ни глоби подъ предлогъ, че ужъ сме се надсмивали на маджарския езикъ. Намѣси се Фонъ Махъ и недопусна да платимъ никаква глоба. Изглеждаше, че маджаритъ бѣха неприязнено настроени къмъ насъ българитъ. Споредъ обясненията на Фонъ Махъ, това се дължало на промѣната на австро-филската политика въ България и още на недружелюбното посрѣдане въ София (съ газени тенекета, цигански зурли и тъпани) на една тѣхна депутация, пристигнала по случай погребението на Стефанъ Стамболовъ.

Фонъ Махъ ни предупреди да бѫдемъ внимателни, защото маджаритъ по своя шовинизъмъ нѣмали съперници и надминавали сърби, и гърци.

Въ Виена се раздѣлихме съ любезните и услужливъ Фонъ Махъ, който взе пътя за Берлинъ, а ние презъ разкошната Моравия и дивните Карпати поехме къмъ руската граница.

На станция Орлау (Орель), близо до руската граница, единъ господинъ се доближи до насъ и ни се препоръча за русинъ и православенъ. Отъ

ученици и ученички отъ всички учебни заведения и множество граждани.

Българската колония и българското настоятелство взимаше живо участие въ това празненство. За пръв настъпил 11 май азъ бѣхъ натоваренъ отъ българското настоятелство съ една декламация.

Празникът настъпил. Деньть бѣ великолепенъ. Тя търътъ не можеше да побере стеклата се публика. Хорътъ изпълни тропара на двамата братя Св. Кирилъ и Св. Методий и председателъ на Славянското Благотворително Общество, Знаменски, съ една прочувствена речь откри събрането. Започнаха приветствията отъ страна на представителите на разните славянски народи, живущи въ Одеса, предшествувани отъ тѣхните народни химни, изпълнявани отъ оперния оркестър.

Нашиятъ химнъ „Шуми Марица“ бѣ посрещнатъ и изпратенъ съ бурни ржкоплѣскания и викове: Ура! Ура! Да здравствува братскій болгарски народъ! Да здравствува Великая Санть-Стеванская Болгарія!

И предъ това избрано и многолюдно събрание азъ имахъ високата честь да издекламирамъ стъкменото отъ мене стихотворение:

В и д е н і е

Беззвѣздная ночь дишала прохладой,
Крутился Вардаръ, гремя въ долинахъ.
Объ Охридѣ я думалъ съ грустной отрадой,
О Солунѣ мечталъ, забываясь сномъ.

Мнѣ снилось — лечу я: нашъ златокрильй орёль
Давно-бы и давно въ полетъ отсталъ.
А я увлекаемъ невидимой силой
Всё выше и выше взлетаъ.

И съ неба картину я зреътъ величаву: —
Въ убранствѣ и блескѣ весь край Македонскій,
И Вардаръ, и Дринъ, и родную Струму,
И тихій, лазурный Атонъ!

И Солунъ я видѣлъ, — и Охридъ сіялъ.
Сіялъ златоверхій на Бабуну храмъ.
Молитва болгарская тамъ громко звучала
Въ напѣвахъ знакомихъ минувшимъ вѣкамъ.

И въ старой одеждѣ святаго Методія
Епископъ Климентъ на гору всходилъ,
И следомъ валила народная сила,
И воздухъ быль поленъ куреніемъ кадиль.

И Клиръ возпѣвая древную славу,
Звалъ милость Господню надъ край Македонскій: —
Надъ Солунъ, надъ Охридъ, надъ родную Струму,
Надъ тихій, лазурный Атонъ!

Декламацията бѣ изпратена съ бурни ржкоплѣскания и викове отъ страна на студентчеството, ученицитѣ и гражданитѣ: Да здравствува свободна Македония!

Бѣхъ разцѣлуванъ и поздравенъ отъ тогавшния Херсонски архиепископъ, отъ генерал-губернатора, графъ Мусинъ-Пушкинъ, отъ градоначалника, генералъ Зельений, отъ ректора на университета, проф. Шведовъ, отъ председателя на Славянското дружество Знаменски и отъ много още лица. Нѣколократно бѣхъ прегръщанъ и разцѣлуванъ отъ председателя на българското настоятелство, Христофоръ Николаевичъ Палаузовъ, синъ на стария и много заслужилъ Николай Пала-

узовъ, отъ гр. Габрово, другаръ и съратникъ на Василъ Априловъ.

А сътешевеникътъ ми Атанасъ Веляновъ, родомъ отъ битолскитѣ села, заселенъ много отдавна въ Одеса, който бѣ доста състоятеленъ и бѣ единъ отъ първите одески шивачи, ми подари пъленъ костюмъ студентска форма отъ най-финно сукно. Сѫщиятъ Атанасъ Веляновъ ежегодно внасяше въ българската Екзархия въ Цариградъ внушителна сума за издѣржка на училището и черквата въ родното му село. Той сѫщиятъ заплащаше годишния абонаментъ и на 50 течения отъ екзар-

Четникътъ Павелъ Наумовъ, братъ на покойния Велешки войвода Иванъ Наумовъ-Алябака

хийския вестникъ „Новини“, който се изпращаше даромъ на бедни селски общини въ Битолско, Охридско и Ресенско.

Въ университета имахъ съученици нѣколко арменци и грузинци отъ Кавказъ, съ които се сближихъ. Презъ ваканцията на 1897 год. отидохъ на гости въ Кавказъ при тия мои приятели.

По онова време пѫтуването по руските желѣзници и пароходи струваше много ефтино, а на ученици и студенти се правѣха още по-голѣми отстѣжки и улеснения. Съ нѣколко десетки рубли човѣкъ можеше да обиколи цѣлата обширна руска империя. Ходихъ до Тифлисъ, старъ източнѣ градъ, съ криви, тѣсни и покрити улици, наподобяващи тия въ Цариградъ, Одринъ и Солунъ. Градътъ бѣ населенъ изключително отъ арменци, грузини, черкези, татари и руси. Видѣхъ цѣла чаршия, гдето се изработваха позлатени и посребрени сабли, ками, ножове, пояси, цигарета, табакери и

разни други издѣлия, съ които произведения е прочутъ Тифлисъ. Купихъ си една кама, която бѣ по-остра отъ брѣсначъ, по-шилеста отъ игла и се огъваше като обрѣчъ. Тая кама презъ 1902 г. подарихъ на Гоце Дѣлчевъ, у която бѣха останали очите му. А той въ замѣна ми подари своя револверъ наганъ съ издѣлбани на черена буквитѣ Г. Д.

Спуснахме се до градъ Батумъ и до руско-турската граница. Показаха ми отъ далече библейската планина Ааратъ, която, гледана отъ северъ, наподобява нашата Витоша.

Съ другаригъ грузини Берзули и Амалхари отбихме се въ именията на Князъ Мингрели, нѣко-

по тия мѣста, споредъ преданието, Ной я посадилъ.

За да има човѣкъ представа за дивна мжжка и женска красота и стройност, трѣбва да отиде въ Кавказъ.

Въ надвечерието на грѣцко-турската война неочаквано Гоце Дѣлчевъ се вести въ Одеса. Той носѣше писма до нѣкои живущи въ Одеса арменци, чрезъ които влѣзохме въ връзка съ тѣхния таенъ революционенъ комитетъ и съ пристигналите отъ Кавказъ двама видни арменски революционери.

Въпроснитѣ бѣха отлични пиroteхники, лѣяри на бомби и майстори на адски машини. И двамата бѣха до самозабрава предани на освободител-

Четата на Кочанския войвода Стойянъ Вълевъ Хитровски

гашенъ кандидатъ за българския престолъ. Посрещнати бѣхме най-радушно отъ самия Князъ. Указа се човѣкъ високо интелигентенъ, просвѣтенъ и съ име на боеви руски офицеръ. Презъ време на освободителната война 1877—1878 год. той е взелъ живо участие и е билъ тежко раненъ. Именията на тоя Князъ се намираха крї самия черноморски брѣгъ, кѫдето нѣкога е цвѣтала възпѣваната отъ Омира древна Колхида. Мингрелските Князе сѫ потомци отъ грузинския царски родъ, отъ който произхожда и прославения при Бородино руски генералъ князъ Багратионъ.

Кавказъ е първородното отечество на всички наши овощия, като почнете отъ черешата, вишнята, прасковата, дюолата, зарзалията, бадема, орѣха, динята, пъпеша, та свѣршите съ лозата, която тѣкмо

ното дѣло на Армения. Притежаваха университетско образование.

Съ голѣми увѣщания Гоце Дѣлчевъ ме изтрѣгна отъ студентската скамейка и ме поведе съ себе си. Напуснахме Одеса, придружени отъ двамата арменски революционери. Следъ нѣколко дена и четиримата слѣзохме отъ руския пароходъ „Воронежъ“ на пристанището Дафино въ Света Гора (Атонъ).

Отседнахме въ Зографския български монастиръ, гдето заварихме стигналите преди насъ Борисъ Сарафовъ, Антонъ Бозуковъ и велешанчето Василь Панчевъ.

Егуменъ на Зографския монастиръ бѣ високо образованиятъ архимандритъ Григорий, родомъ отъ Трѣнско, който повече отъ двадесетъ години

бъ проживѣлъ като мисионеръ въ Япония. Тъкмо тогава и по негова инициатива Зографският монастиръ бѣ започналъ да строи най-великолепния храмъ въ цѣла Света Гора, посветенъ на името на двамата Солунски братя Св. Кирилъ и Св. Методий.

Обиколихме почти всички монастири, скитове и килии, показвайки се ревностни богомолци и наклонни да приемемъ монашество. И Бозуковъ, и азъ на нѣколко пѫти, въ време на обѣдъ и на вечеря, на общата трапеза, четѣхме житиета на разни богоугодници и светци. Посетихме Хиландарския монастиръ, въ който е живѣлъ отецъ Паисий и надникнахме въ неговата килия. За голѣмо съжаление, тая българска светиня, Хиландарският монастиръ, бѣ предаденъ на сърбите отъ българина архимандритъ Василий, родомъ отъ гр. Самоковъ.

Съ лодка отидохме и до островъ Тасосъ, кѫдето Зографският монастиръ притежава грамадни владѣния отъ лозя и маслинови гори. Съществува предание между населението на острова, че тѣ сѫ преселенци отъ Софийско, чисти шопи. И наистина, женската носия има нещо близко до шопската. Па и говоримиятъ езикъ е една смѣница отъ гръцки и български думи. Най-голѣмото село (градче) на острова се именува Болгаро (Българинъ).

Нашата мисия въ Света Гора бѣше да снабдимъ Вѫтрешната Македонска Революционна Организация съ срѣдства, защото чули бѣхме, че критските революционери сѫ изтрягнали отъ монастирите съ десетки хиляди лири. За това и Гоце Дѣлчевъ водѣше самоотверженитѣ арменци, предъ чито погледи никакви огнеупорни и секретни желѣзни каси не можеха да устоятъ. Въ кжо време ние успѣхме да посветимъ въ служба на дѣлото доста монаси отъ Зографския монастиръ и отъ скита Свети Георги. Между посветенитѣ братя бѣха: еромонахъ Дамянъ отъ гр. Свищовъ, еромонахъ Теофилактъ отъ гр. Габрово, еромонахъ Иларионъ отъ гр. Елена, еромонахъ Зиновий отъ с. Студена, Софийско, еромонахъ Никифоръ отъ гр. Болградъ (Бесарабия), еромонахъ Козма отъ с. Зарово, Солунско, еромонахъ Максимъ отъ гр. Охридъ, монахъ Аверкий отъ с. Разловци, Пиянечко, дяконъ Паисий отъ Гевгелийско, дяконъ Софоний отъ Кукушко и дяконъ Никита отъ Битолско.

Съ съдѣствието на поменатите ние замислюхахме да организираме добиване на парични срѣдства отъ монастирите, било доброволно или чрезъ взломъ. Така сѫщо смѣтахме да създадемъ тукъ складове за закупуваното отъ Гърция и отъ другаде оржжие, а сѫщо така да се уреди и една лѣкарница на бомби и адски машини. Недалечъ отъ морския брѣгъ, срѣдъ непроходимите дафинови гори, между монастирите Зографъ и Хиландаръ, въ една уединена постница, обитавана само

отъ монаха Сава, родомъ отъ гр. Севлиево, бившъ български фелдфебель, установихме мѣстото на бѫдещия организационенъ оржжеенъ складъ и фабрика за бомби.

Тая замислювана въ Света Гора фабрика за бомби на следната година се откри въ Осоговската планина, между селата Цѣрвена-Ябълка и Раково, която започна да произвежда бомби отъ разни величини, форми и системи.

Единъ отъ най-преданитѣ и горещи привърженици на освободителното македонско дѣло се прояви отецъ Козма, отъ с. Зарово, който мина на екзархийска служба. Той бѣ архиерейски намѣстникъ въ гр. Прилепъ и презъ Илинденското

Кѫть отъ града Тетово.

въстание въ 1903 година погина съ пушка въ рѣка около с. Бѣловодица, Прилепско.

Гоце Дѣлчевъ съ двамата арменци заминаха за Варна, а Борисъ Сарафовъ и Антонъ Бозуковъ отпътуваха за Солунъ. Тукъ и двамата похарчили парите си и останали безъ счупена аспра. Притекли имъ се на помощъ Пере Тошевъ и Гоце Тажджевъ. Сѫщите били използвани отъ организацията за събиране на налозите отъ богатите българи, които доброволно не желали да ги внасятъ. Следъ привършване на горната работа, двамата си заминали за София.

Азъ и велешанчето Василь Панчевъ останахме въ Света Гора и се бавихме около три месеци. Тамъ бѣхме, когато гръцката армия тѣрпѣше поражения следъ поражения въ Тесалия и когато турцитѣ победоносно стигнаха до Термопилитѣ. Гръцките калуగери въ Света Гора бѣха паднали духомъ и нито поменъ нѣмаше отъ тѣхнитѣ хвалби и закани.

Въ Зографския монастиръ имахъ честта да видя килията, въ която отецъ Паисий е довършилъ своята „Славяно-Болгарская История“. Тя е една доста обширна жглова стая на втория етажъ на юго-източнитѣ монастирски сгради.

Паднахъ тежко боленъ. Братята отъ мона-

стира ме изпратиха въ Цариградъ, за да се лъкувамъ. Придружаваше ме добриятъ Василь Панчевъ. Понеже болестта ми взе застрашителни размѣри, презъ Бургазъ заминахъ за София и цѣло лѣто се лъкувахъ въ кѫщи. Скоро стѫпихъ на краката си.

Есенята се записахъ студентъ въ нашия университетъ, но по липса на срѣдства принуденъ

Градъ Габрово е родно мѣсто на българскитѣ радетели и благодетели Василий Априловъ, Никола Палаузовъ, Д-ръ Василияди, Иванъ Умниковъ и пр. Габрово е родилъ и първия български бунтовникъ, дѣдо Никола, който въ 1854 год. прѣвъ развѣ знамето за българската свобода и прѣвъ изпразни своята пушка противъ народнитѣ потисници — турцитѣ. Въ негова честь се пѣе пѣснената:

Четата на войводата Атанасъ Мурджевъ

бѣхъ да напусна и да търся работа. Подадохъ заявление до Екзархията и до нѣкои градски общини въ Македония за учителско мѣсто. Отъ всѣ кѫде получихъ подсладенъ отказъ.

Чрезъ застѣжничеството на поета Константина Величковъ, бившъ мой учитель въ Солунъ, получихъ назначение за учителъ въ Дѣржавната мѣжка Априловска гимназия въ гр. Габрово, за кѫдето и заминахъ. Слѣдъ нѣколко месеци, съ дѣйствието на другари и на родолюбиви граждани, успѣхъ да организирамъ македонско дружество въ тоя градъ, чийто прѣвъ председателъ бѣ стариятъ революционеръ и Диарбекирски заточеникъ Христо Топузановъ, видѣнъ Габровски гражданинъ, а за секретаръ бѣ удостоена моята скромна личностъ.

Вѣтъръ ечи, балканъ стene,
Самъ юнакъ на коня
Съ тръба зове своитѣ братя:
Всички на оржие! . . .

Въ Габрово се е подвизавалъ бележитиятъ еромонахъ Неофитъ Рилски, македонецъ, който е основателъ на Априловската гимназия. Въ тая гимназия сѫ учителствували още македонците Йосифъ Ковачевъ, прѣвъ български педагогъ, Григоръ Пърличевъ, вѣнчанъ въ Атина поетъ, Трайко Китанчевъ, бележитъ български общественикъ и трибунъ.

Обикнахъ Габрово като свой роденъ градъ, който е населенъ само съ българи, запазили въ чистота българскитѣ нрави, обичаи и свободолюбивия духъ. Тукъ се задомихъ презъ 1900 година.

На 21 този месецъ май почина въ София КОСТА КОНДОВЪ. Съ неговата смърть изчезна още единъ отъ голѣмитѣ ратници въ македонската революционна борба. Редакцията на Илюстрация Илинденъ оплаква въ тая смърть своя плодовитъ и даровитъ сътрудникъ. Богъ да го прости!

Българско цвекло,
Български вжгища,
Български превозъ и
Български трудъ

даватъ

Българска мъстна захаръ.

Тя не само не вреди на организма, а го ползува. И колкото повече се консумирва, толкова по-голъма е ползата отъ нея.